

17. Сохор А. Георгий Свиридов / А. Сохор. – Изд. 2-е, дополн. – М. : Сов. композитор, 1972. – 31 с.
18. Философский энциклопедический словарь / [сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблёва, В. А. Лутченко]. – М. : ВУ ФРА-М, 1997. – 576 с.
19. Шаповалова Л. В. Рефлексивный художник. Проблемы рефлексии в музыкальном творчестве / Л. В. Шаповалова. – Харьков : Скорпион, 2007. – 292 с.

УДК 784.5

Ю. С. КУЧУРИВСЬКИЙ

ХОРОВА МУЗИКА СУЧАСНИХ БРИТАНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ЯК ОБ'ЄКТ МУЗИКОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті висвітлено проблеми музикознавчого дослідження хорової музики британських композиторів другої половини ХХ століття і сучасності. Розглянуто основну проблематику вивчення сучасної британської хорової музики, а також виділено спеціальні аспекти дослідження творчості таких композиторів, як Дж. Раттер, К. Дженкінс та ін.

Ключові слова: британська музика, англійська музика, хорова музика, хорова творчість, національна хорова традиція.

Ю. С. КУЧУРИВСЬКИЙ

ХОРОВАЯ МУЗЫКА СОВРЕМЕННЫХ БРИТАНСКИХ КОМПОЗИТОРОВ КАК ОБЪЕКТ МУЗЫКОВЕДЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В статье освещены проблемы музыковедческого исследования хоровой музыки британских композиторов второй половины ХХ века и современности. Рассмотрена основная проблематика изучения современной британской хоровой музыки, а также выделены специальные аспекты исследования творчества таких композиторов, как Дж. Раттер, К. Дженкинс и др.

Ключевые слова: британская музыка, английская музыка, хоровая музыка, хоровое творчество, национальная хоровая традиция.

Y. S. KUCHURIVSKY

CHORAL MUSIC OF CONTEMPORARY BRITISH COMPOSERS AS MUSICOLOGICAL RESEARCH FACILITY

This article investigates the musicological study of British composers' choral music dated the second half of the 20-th century to present. The main problems of studying modern British choral music, as well as special aspects of the research works of such composers as John. Rutter, K. Jenkins, etc., are considered. Despite the enormous popularity of choral works by contemporary British authors (J. Rutter, K. Jenkins, J. Tavener) in performing practice, they still are not the subject of scientific interest in the domestic musicology. This indeed is the main problem of the British study of choral music of the second half of the 20-th century to present: there are almost no research materials on the subject matter, with the exception of a few articles of small authors.

Given the historical features of the development of the British national choral tradition, especially its evolution and development at the present stage, special aspects of its perspective study are being offered. The most important and significant is the question of national identity of the British choral tradition, its historical origins and genesis. The same problem field is the issue of national and ethnic specificity «British» and «English» in the history of this tradition of musical art.

Genre aspect is the base for the musicological research, which makes it possible to identify both the national identity of the choral tradition in general, and the specifics of the individual composer's style. Another aspect is the basic stylistic specificity of choral music (the style of a particular genre, the style of the era, the style of the composer).

An important question for the study of contemporary British choral music is the interaction of the individual composer's style with national tradition (at the level of genre-style interactions), with the traditions of the «alien» cultures, as well as the problem of genre and stylistic synthesis and polystylistics. This aspect may be considered in choral works of J. Rutter, K. Jenkins, J. Tavener, B. Chilcott, E. L. Webber, N. Jackson, D. Arditti, W. Todd, and many other British composers.

There is an obvious trend present in the choral works of British composers of the second half of the 20-th century to present, which is an appeal to church music genres, such as the Mass and Requiem. In this regard, the aspect of the study of contemporary British choral music as the development of the idea of the «new sacredness» (in the terminology of N. Gulyanitskaya) is specifically highlighted, which realizes itself by reviving the traditions of sacred music. Numerous versions of the liturgical genres British composers constitute the most popular contemporary choral repertoire formation, as well as they are an essential part of the creative heritage of most composers. Special research interest is the requiem genre, which is present in the work symptomatically most contemporary British composers and is a «constant» of each individual author's style.

In this regard, the study of principles of existence of church choral music genres in modern academic practice concert performance, as well as the originality of refracted tradition Requiem in liturgical practice of Anglicanism, and in particular the work of the composer becomes relevant.

Key words: *British music, English music, choral music, choral works, the national choral tradition.*

Хорові твори англійських композиторів міцно закріпилися в сучасній виконавській практиці і концертному житті. Твори таких видатних авторів, як Б. Бріттен, Е. Л. Веббер, Дж. Раттер, Б. Чилкотт, К. Дженкінс, Дж. Тавенер складають основу сьогоденного хорового репертуару, вагому і значну в художньому плані частину сучасного європейського хорового мистецтва. Проте при очевидній затребуваності у виконавській практиці історичні та теоретичні аспекти хорової творчості сучасних британських композиторів досі не ставали предметом спеціального музикознавчого дослідження. Ця обставина зумовлює актуальність звернення до цієї теми та необхідність наукового осмислення цього пласта сучасної хорової музики.

До питань розвитку британської хорової культури зверталася Л. Г. Ковнацька, яка до цих пір є найбільш авторитетним фахівцем у сфері британської музичної культури: відомості про хорову музику містяться в її монографії та окремих статтях [4; 5; 6]. Також фрагментарну інформацію про еволюцію англійської хорової культури знаходимо в музичній енциклопедії [11]. Окремі питання, пов'язані з хоровою творчістю такого сучасного британського композитора, як Дж. Тавенер, представлені в нечисленних статтях [3].

Мета статті – систематизувати спеціальну літературу, присвячену музикознавчому дослідженню сучасної британської хорової музики, а також виявити типологію проблематики цієї теми.

Хорова музика британських композиторів другої половини ХХ століття є невід'ємною частиною сучасної європейської хорової культури: вона звучить як у концертних залах, так і в спеціальних класах музичних вищих навчальних закладів, на фестивалях хорової культури і в кінематографі. Творчість таких композиторів, як Дж. Тавенер і К. Дженкінс, які представляють британську академічну музику, органічно вписана у європейський культурний контекст, оскільки деякі з їхніх творів («Меса миру» К. Дженкінса, наприклад) пов'язані з соціально-політичними подіями, дуже далекими від Британії (військовий конфлікт у Косово 1998–2000 рр.). А фігура Дж. Тавенера показова в цьому плані принциповою міжкультурною установкою – декларацією своєї духовно-культурної орієнтації на православ'я.

Подібні приклади вказують на тенденцію «виходу» британської хорової традиції в культурний простір континентального європейського світу на сучасному історичному етапі. Цей факт особливо важливий, якщо враховувати багатовікову «замкнутість» професійної

британської музики, її відстороненість від культурного життя Франції, Німеччини і Австрії, слов'янських країн, яка зумовлена її острівним географічним положенням. Значимість цієї тенденції пов'язана і з фактом очевидного «прийняття» і визнання європейським музичним світом британської музичної культури саме через хорові жанри: про це сама за себе говорить популярність цієї музики серед виконавців, здатних оцінити художні достоїнства цих творів.

Хорові твори таких авторів, як Е. Л. Веббер, Дж. Раттер, Б. Чилкотт, К. Дженкінс, серед професійних музикантів іноді можуть розцінюватися як «прості» і «легкі»: дійсно, порівняно з хоровими полотнами композиторів-класиків ці твори можуть здатися трохи полегшеними і спрощеними. Однак цьому факту є пояснення, яке безпосередньо пов'язане з національними традиціями хорової британської музики та її генезисом – і тут постає питання історико-теоретичних знань з цієї музики, яких сьогодні в україно- та російськомовній музикознавчій літературі надзвичайно мало.

Найбільш широко з британських композиторів другої половини ХХ століття, які зверталися до хорових жанрів, вивчено творчість Б. Бріттена (1913–1976) – класика англійської музики, «Військовий реквієм» якого увійшов до скарбниці європейського музичного мистецтва ХХ століття. Питання взаємозв'язку композиторського стилю Б. Бріттена з національними традиціями вокально-хорового мистецтва і основні теоретичні аспекти його творчості найбільш фундаментально представлені в дослідженнях Л. Г. Ковнацької [5; 6]. Проте імена наступних за Бріттенем композиторів – нового покоління британської хорової культури – залишилися «в тіні» свого великого попередника. І це цілком зрозуміло: їх авторський стиль формувався вже в зовсім іншому національно-культурному контексті, їхня творчість орієнтована на інші мови музичної виразності і багато в чому – на «чисте», без академічного інтелектуалізму відродження національних традицій, а також на актуальну з останньої чверті минулого століття естетику «нової простоти».

І в цьому сенсі роботи Л. Г. Ковнацької представляють величезну цінність, оскільки в них міститься широкий спектр відомостей, що стосуються генезису британської національної хорової традиції. Виділимо найбільш істотні для вивчення сучасної британської хорової музики моменти в історико-теоретичних розробках цього автора.

По-перше, Л. Г. Ковнацька ставить проблему співвідношення понять «британська» і «англійська» музика, яка пов'язана з національно-етнічними особливостями розвитку досліджуваної музичної традиції. Вона вказує на той факт, що у звичному визначенні «англійська музика» слід враховувати значення складних культурних взаємодій різних етносів, які визначили специфіку музичного фольклору британських островів. А професійна музика, яка природним шляхом взаємодіє з фольклором, також увібрала в себе цю етнічну строкатість, так що говорити про «англійську» музику можна умовно, у збірному значенні; визначення «британська» музика в цьому сенсі більш правомірне, оскільки воно відображає географічну та етнічну конкретику цієї музичної традиції.

За твердженням дослідниці, свідоцтва етнічних взаємозв'язків відображені в західноєвропейському музичному побуті: «... повсюдно поширена «шотландська синкопа»...; вільний метр уельської поезії прийшов з Англії; музичні метри в практиці бардів Уельсу мають ірландські назви; загальновідомий широкий вплив ірландської народної інструментальної музики; багато англійських пісень стали настільки популярними в Шотландії, що влилися в потік національних пісень. Об'єднання Англії і Шотландії 1707 р., коли Британія стала Великобританією, поселення англійських селян в Ірландії..., а шотландських та ірландських переселенців – в Англії, змішання культурних традицій всередині прикордонних районів – все це сприяло поширенню локальних музичних звичаїв по всій країні» [4, с. 8].

Ця позиція Л. Г. Ковнацької виявляється особливо актуальною щодо дослідження творчості сучасних британських композиторів, в якому часто в «змішаному» вигляді присутні культурні традиції різних британських етносів. У цьому плані важливим виявляється валлійське походження К. Дженкінса, етнічні традиції Лондона (як столиці Сполученого Королівства Британії, Шотландії і Північної Ірландії), в якому формувалися творчі індивідуальності Дж. Раттера, Дж. Тавенера, Е. Л. Веббера, а також Оксфорда (з яким пов'язана діяльність Б. Чилкотта) і т.ін.

Другий дуже важливий момент в розробках Л. Г. Ковнацької – це виявлення специфічних особливостей розвитку британської хорової традиції, пов'язаних з її споконвічною «спаяністю» з народно-фольклорною практикою. «Значно раніше, ніж в інших європейських країнах, в Англії спостерігається тісний взаємозв'язок народної та професійної творчості, який встановився ще в епоху Ренесансу», – пише Л. Г. Ковнацька [4, с. 10]. Подібні відомості, але в більш скороченому варіанті, містяться і в музичній енциклопедії [11].

Цей взаємозв'язок, на думку музикознавця, визначив специфіку англійської хорової церковної музики ранніх епох, оскільки народна пісня часто була її музично-тематичною основою, а прийоми розвитку музичного матеріалу спиралися на хорову манеру виконання, характерну для фольклорних жанрів (раунд, кетч, керол тощо). Ці зв'язки виявилися суттєвими для хорових композицій професійних композиторів кінця ХІХ – початку ХХ століття, вони ж стали найважливішими стилеутворювальними факторами хорової творчості британських композиторів другої половини ХХ століття і сучасності.

Ще одним наслідком зазначеного Л. Г. Ковнацькою взаємовпливу фольклорної і професійної музичної творчості з'явилася природна «вписаність» хорової музики в побутовий контекст англійського життя: «Англія – країна співу. Але співу не сольного, а хорового» [4, с. 42]. Це ствердження дослідниці пояснює специфічні особливості розвитку як хорової, так і в цілому музичної культури Англії з ХVІІІ століття, пов'язані з популярністю хорового співу в побутовому середовищі: «Саме любительське русло в хоровому русі додало специфічність цієї національної традиції», – зазначає Л. Г. Ковнацька [4, с. 47]. Ця специфіка є дуже важливим моментом у визначенні стильової якості багатьох хорових творів сучасних британських авторів: ці твори можуть здатися «простими», доступними просто «любителю» музики, що не володіє спеціальними виконавськими навичками і музичною ерудицією. Однак ця уявна простота і доступність є генетичною якістю, яка актуалізується в умовах естетики «нової простоти» музичної мови на рубежі ХХ–ХХІ століть і часто «оголює» національні витоки звучущої музики.

У цьому плані дуже цікавим і показовим є той факт, що твори сучасних британських композиторів дослідники виконавських питань сучасної хорової музики не включають у списки «нової хорової музики» (поряд зі складними в плані композиторської техніки творами Л. Ноно, К. Штокхаузена, Д. Лігеті, А. Шнітке та ін) [1].

І найважливіше положення, висунуте Л. Г. Ковнацькою, яке пояснює природу фундаментального значення хорової традиції для британської професійної хорової культури – зв'язок хорової музики професійних композиторів з духовно-релігійними ідеями та усвідомлення її в такому варіанті як культурно «своєю». Це положення дослідниці виводить з двох пунктів: перший стосується особливостей організації концертного життя в Англії в ХVІІІ–ХІХ ст., орієнтованого на виконання переважно хорових творів сучасних композиторів континентальної Європи, другий – на значення творчої постаті Г. Генделя і його ораторіальної спадщини для англійської культури.

В доповнення до другого пункту можна привести симптоматичне зауваження Б. Шоу, до якого апелює Л. Г. Ковнацька: «Для англійця Гендель не просто композитор, але об'єкт культу. Скажу більше – релігійного культу!» [4, с. 23]. Хорова творчість Генделя і його ораторії як вища точка розвитку британських хорових традицій стали рубіжною точкою, в якій акумулювалися багатомірова еволюція хорового мистецтва від Талліса через Берда до Перселлу. Ця еволюція спиралася на традиційні жанри англійської церковної хорової практики – антими, гімни, псалми і кристалізувалася відповідно в межах церковного виконання. Гендель успадковував ці традиції та вивів хорову композицію сакральнорелігійного змісту в умови концертного виконання і тим самим заклав основи майже закономірного звернення британських композиторів другої половини ХХ століття до жанрів церковно-культурної музики – меси, реквієму і т. ін. Особливий інтерес у цьому сенсі викликає жанр реквієму, до якого зверталися майже всі видатні британські композитори другої половини ХХ – рубежа ХХІ століть (Е. Л. Веббер, Чилкотт, Дж. Раттер, Дж. Тавенер, К. Дженкіс).

Симптоматичне звернення сучасних британських авторів до цих жанрів можна пояснити і більш об'єктивними факторами, які пов'язані з морально-етичними прагненнями

музичного мистецтва ХХ століття: «Показово, що для ХХ століття, коли питання майбутнього людства стоять особливо гостро, реквієм бере на себе функцію жанру, здатного осмислити дійсність, виявити її вузлові протиріччя. В цьому відношенні жанр володіє комплексом необхідних засобів – містить «позитивну ідею», спонукає до ствердження морально-етичного ідеалу, володіє здатністю його затвердити», – зазначає Н. В. Тарасевич [9, с. 108]. У цьому ж ключі розглядають розвиток реквієму в сучасній композиторській практиці О. Муравська [7] і В. Петров [8]. Однак «генетична схильність» британських авторів до стилю *nova musica sacra* (в термінології Н. Гуляницької [2]), в даному разі є визначальним фактором у визначенні національної специфіки та художніх орієнтирів їхньої творчості.

Відомості про генезис британської хорової культури містяться у фундаментальній праці Е. Вілсон-Діксона «Історія християнської музики» [10], яка досліджується автором у широкому історико-культурному і релігійно-політичному контексті. Особливо цінними для розуміння національних традицій хорової музики є відомості, наведені дослідником стосовно таких жанрів церковної хорової музики, як англіканський хорал, антем і гімн, а також особливостей англіканського богослужіння.

Сучасному етапу розвитку хорової музики Е. Вілсон-Діксон також приділяє увагу, але в силу того, що вперше ця книга була видана в 1992 році, в ній не могло обговорюватися хорова творчість британських композиторів на рубежі ХХ–ХХІ століть в якості сучасних композиторів, тому в дослідженні Е. Вілсона-Діксона виступають найбільші автори початку ХХ століття – Ральф Воен Вільямс, Густав Холст, Чарльз Вільєрс Стенфорд, а також Майкл Тіппет і Бенджамін Бріттен (релігійні хорові твори яких лише коротко згадані автором) [10, с. 368].

З композиторів «нової музики» (друга половина ХХ століття), що розвивається в рамках богослужбової практики англіканської церкви, Е. Вілсон-Діксон згадує У. Матіаса, Б. Келлі, К. Лейтона, Дж. Харві, а також цілий ряд представників так званого «авангардного» стилю духовної музики [10, с. 369.]. Примітно, що творчість Дж. Раттера дослідник зараховує до «популярної течії» [10, с. 372], а популярні твори Е. Л. Веббера до жанру християнського мюзиклу [10, с. 379].

Таким чином, узагальнюючи напрями музикознавчого дослідження хорової творчості сучасних британських композиторів, можна зробити висновок про спеціальну значущість таких з них: взаємодія з національною хоровою традицією, взаємодія з фольклорними витоками і принципове значення етнічної «строкатості» цих витоків, значення жанрів хорової музики англіканської богослужбової практики, а також орієнтація на сакральну-релігійну ідею хорового твору в умовах концертного виконання. Кожне із зазначених напрямків може стати об'єктом спеціального дослідницького інтересу, оскільки є стилеутворювальним фактором хорових творів британських композиторів другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батюк И. В. К проблеме исполнения Новой хоровой музыки XX века : автореф. дисс. на соиск. уч. степени ... канд. искусствоведения : специальность 17.00.02 – Музыкальное искусство / И. В. Батюк. – М., 1999. – 47 с.
2. Гуляницкая Н. *Nova musica sacra*: жанровая панорама / Н. Гуляницкая // Открытый текст : электронное периодическое издание [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://opentextnn.ru/music/epoch%20XX/?id=3792>
3. Жилкин С. В духе времени: Джон Тавенер и его академическая музыка / С. Жилкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.interviewrussia.ru/music/v-duhe-vremeni-dzhon-tavener-i-ego-akademicheskaya-muzyka>
4. Ковнацкая Л. Г. Английская музыка XX века (истоки и этапы развития): Очерки / Л. Г. Ковнацкая. – М. : Советский композитор, 1986. – 216 с.
5. Ковнацкая Л. Г. Английские национальные черты в творчестве Бенджамина Бриттена : автореф. дисс. на соиск. уч. степени ... канд. искусствоведения : Специальность 17.00.02 – Музыкальное искусство / Л. Г. Ковнацкая. – Л. : ЛОЛГК, 1970. – 20 с.

6. Ковнацкая Л. Г. Бенджамин Бриттен / Л. Г. Ковнацкая. – М. : Советский композитор, 1974. – 392 с.
7. Муравська О. В. Історія латинського (католицького) рекієму у руслі європейського історико-культурного процесу / О. В. Муравська // Нариси з історії зарубіжної музичної культури. – Вип.1. – Одеса : Друкарський дім, 2010. – С. 49–63.
8. Петров В. Реквием и современность / В. Петров // Израиль XXI. Музыкальный журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.21israel-music.com/Petrov_Rekviem_XX.htm
9. Тарасевич Н. И. Социально-коммуникативная направленность жанра Реквием / Н. И. Тарасевич // Музыкальное произведение в системе художественной коммуникации : Межвуз. сб. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. – С. 94–110.
10. Уилсон-Диксон Э. История христианской музыки [Пер. с англ.] / Э. Уилсон-Диксон. – С-Пб. : Мирт, 2001. – 428 с.
11. Шнеерсон Г. М. Английская музыка / Г. М. Шнеерсон // Музыкальная энциклопедия. В 6-ти т. – М. : Советская энциклопедия; Советская музыка, 1973. – Т. 1. – С. 147–162.